

מבחר מפירוש אברבנאל לחומש במדבר

פרשת חקת

פרקים י"ט – כ"א

מהדורה מקוצרת של פירוש אברבנאל

עיצוב, פיסוק וכתרות: יהודה איזנברג
המהדורה כוללת תיקוני נוסח קלים
השאלות הועברו ממקומם והוצמדו לתשובות
כתרות בסוגריים מרובעים הם הוספת הערך

מבוסס על דפוס ונציה ה' שלט – 1579
בסוגריים - מספרי העמודים במהדורה זו
<http://www.hebrewbooks.org/44335>

אתר דעת תשע"ה

<http://www.daat.ac.il/he-il/tanach>

3..... במדבר פרק כ, א-יג

4..... ביאור הפרשה, ותשובות לשאלות

4..... [פרשת מי מריבה]

5..... [מות מרים ותלונות ישראל]

6..... [חטא אהרון]

6..... [חטא משה]

8..... במדבר פרק כ, יד - פרק כא, ג

8..... [הפנייה למלך אדום]

11..... [מות אהרן בהור ההר]

12..... במדבר פרק כא, א-י

12..... [מלחמת הכנעני מלך ערד בישראל]

14..... [מתי הוכה הכנעני?]

16..... [מכת הנחשים]

17..... במדבר פרק כא, י-כ

17..... במדבר פרק כא, כא עד הסוף

17..... [מדוע קבלו ישראל את ארץ סיחון ועוג?]

במדבר פרק כ, א-יג

ביאור הפרשה, השאלות והתשובות

השאלה הא'

[610] למה נגזר על משה ועל אהרן שלא יבואו אל הארץ? כי בין שיהיה חטאם שהכו את הסלע, או במה שגידפו את ישראל לאמור שמעו נא המורים, או על שאר הדברים כפי הדעות בחטאם, אין ראוי שעונש כזה ייענשו שני שרי צבאות ישראל, אלא לסיבה גדולה ולא לעניין קל כמו שהיה עניין מי מריבה, כפי כל אחד מהדעות שנאמרו בו. וגדול מזה היה שבירת הלוחות, ומאמר **הצאן ובקר ישחט להם** כמו שארז"ל.

השאלה הב'

הנה ממידותיו של הקדוש ברוך הוא לתת עונש מידה כנגד מידה כפי החטא ומתייחס אליו, וכמו שנאמר (תהלים ס"ג י"ג) ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. בהיות העונש מתייחס לחטא, יכירו וידעו בני אדם שהוא בהשגחה ומשפט אלהי. והנה בעניין מי מריבה אין העונש הניתן אל משה ואהרן מתייחס, כי מה היחס שיש אל הכאת הסלע או דיבורו, עם ההעברה אל הארץ, או לדבריו וכעסו והפרד דבקותו, עם שלא יבוא שמה.

השאלה הג'

הנה אם משה הכה צור או דיבר לעם ונתכעס שלא כראוי, נקבל שהיה ראוי שינתן לו עונש. אבל אהרן למה יומת, מה עשה, כי הוא לא הכה אלא משה, והוא לא אמר שמעו נא המורים אלא משה, שאהרן לא היה צריך באותו מעשה. ולמה שיתפו הקדוש ברוך הוא עם משה, ובכלל למה נענש אהרן בעבור מה שעשה משה.

השאלה הד'

[611] במה שנאמר במשנה תורה גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבוא שמה. ואמר **וה' התאנף בי על דבריכם**, כאלו היה עונש משה על עניין המרגלים, ואינו כן כי הוא בחטאו מת בעניין מי מריבה. גם שלא נאמר כזה באהרן שהתאנף על דבריהם, כמו שנאמר במשה. ואם מתו שניהם בעוון אחד, איך יהיו הדברים בהם מתחלפים.

השאלה הה'

למה משה ואהרן לא צעק לבם אל ה' מגודל העונש עם קלון החטא. כי הנה מה שהתפלל בסדר ואתחנן, היה לפי שחשב שכבר חזר השם מן הגזרה והותר הנדר, בראותו מלחמת סיחון ועוג. אבל בעת הגזרה ומיתת אהרן, שם יד לפה ולא צעק ולא התפלל אחד מהם על

הדבר אל ה' להשיב מחרון אפו.

השאלה הו'

למה זה נשתנה עניין הוצאת המים מן הסלע שנזכר כאן, ממה שנזכר בסדר בשלח, מהוצאת המים מן הצור בחורב, שנשתנו שניהם בדברים.

הא' ששם ציוה עבור לפני העם וקח אתך מזקני ישראל, וכאן לא דבר בזקנים כלל.

הב' ששם ציוה והכית בצור ויצאו ממנו מים, וכאן אמר ודברתם אל הסלע ונתן מימיו.

הג' ששם קראו צור ואמר הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב, וכאן קראו סלע, ולא אמר שיעמוד לפניו.

הד' ששם קרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסותם את ה', וכאן קראו מריבה בלבד ולא מסה ולא שם ניסיון.

השאלה הז'

למה באו בפרשה הזאת ושאר המקומות שנזכר שם זה העניין ד' לשונות, מהם בלשון מחייב מריתם פי. מעלתם בי. ושנים בלשון שולל: לא קידשתם לא האמנתם. ואיך אפשר לומר שאדון הנביאים מרה ומעל, ולא האמין ולא קידש את השם הנכבד.

ביאור הפרשה, ותשובות לשאלות

[פרשת מי מריבה]

זכר הכתוב שבאו כל עדת ישראל מדבר צין. ואין ספק שהיה כל זה אחרי שמתו כל אנשי המדבר, ונשארו בניהם העתידיים להיכנס לארץ. וישב העם בקדש, ותמת שם מרים ותקבר שם.

ואין קדש זה קדש ברנע ששלחו משם המרגלים, ונאמר עליו ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם. והוא היה במדבר פארן, וכמו שחשב **הראב"ע**.

אבל קדש זה הוא מקום אחר במדבר צין, שבאו שם בשנת הארבעים, ומתה שם מרים. ובא הכתוב הזה ללמדנו שבימים מועטים מתו אהרן ומרים וגם משה, וכמו שאמר הנביא ואכחיד שלשת הרועים בירח אחד.

וגם להודיע שבקדש ברנע הייתה תלונה וגזרת מיתה לדור המרגלים, שלא יבואו אל הארץ. וכן בקדש הזה שהיה במדבר צין הייתה ג"כ גזרה אחרת, ותלונת מיתה שלא יכנסו לארץ משה ואהרן. כאלו תמיד בקדש ברנע קצף הקדוש ברוך הוא בעמו וחסידיו.

ונראים דברי רבותינו, שהם האמת בלי ספק, שבימי מרים ובזכותה היה הולך עם ישראל

בדרך פלא באר מים חיים. כי בכל מקום שהיו חונים היה נובע באר מים חיים על דרך הפלא. וכאשר מתה הצדקת הזאת פסק הבאר.

[מות מרים ותלונות ישראל]

ודיבר הכתוב בגנותם של ישראל, שבמקום שהיה להם לבא לנוד למשה ולאהרן ולנחמם במיתת אחותם הנביאה, נקהלו עליהם לריב עמהם ולא לנחמם. וזה שאמר ויקהלו על משה ועל אהרן, וירב העם עם משה, כי להיותו העיקר בנבואה ובהנהגה, הייתה המריבה עמו בראשונה. והנה אמרו ולו גוענו כגוע אחינו לפני ה', רצונם לומר: הלוואי שהיינו מתים כמו שמתו אחינו על העגל, ועל המרגלים, ובעדת קרח, ולא שנמות בחטא ופשע כמו שהם מתו לפני האלהים. אלא שהיינו מתים כמו שמתו הם, ותהיה מיתתנו לפני ה' ובעבודתו.

וביאר הסיבה למה בחרו מות מחיים, באומרם ולמה הבאתם אתם משה ואהרן את קהל ה' אל המדבר הזה, רוצה לומר שהיה להם להביאם בדרך אחר לא בדרך המדבר. אם יאמרו שלא יכלו להביאם דרך ארץ פלשתים מפני המניעות שזכרה התורה בסדר בשלח, תישאר השאלה ולמה העליתונו ממצרים, הלא טוב לנו לשבת שם בעבודה האלהית, כי בכל מקום מוקטר מוגש לשמו. ומפני זה לא זכרו ראשונה הראשון בזמן, והוא הוציאם ממצרים, ולא הענישם הכתוב על הדברים האלה, לפי שלא בחרו למות במצרים או במדבר, אלא לפני ה' ובעבודתו.

ח קח את-המטה וקהל את-העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל-הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן-הסלע והשקית את-העדה ואת-בְּעֵינֵיכֶם:

והנה משה ואהרן כשראו את העם ברעה שהיו מיחסים אליהם, יציאת מצרים ומיתת אחיהם, יראו לנפשם שמא יסקלום באבנים. ולכן כדמות בורחים באו אל פתח אוהל מועד, ויפלו על פניהם לדרוש את ה' על זה. ואז בא הדיבור למשה שייקח את המטה, והוא מטה משה אשר עשה בו את האותות, שהוא מטה ההנהגה, מקל תפארה שהיה מביא בידו בעתות ההנהגה, ושיקהיל הוא ואהרן את העדה לפני הסלע שהיה שמה, וששניהם ידברו אל הסלע בעיני העדה. ויהיה הדיבור בשם ה' ההופכי הצור אגם מים, שייתן מימיו, רוצה לומר המים שהפקיד הקדוש ברוך הוא לתוכו, לתיתם על דרך הפלא, והיא מליצה נכבדת שכפי היכולת האלהי כל הדברים היו מוכנים להיעשות בהם נס. וכאומרם ז"ל, האומר לשמן שידליק יאמר לחומץ וידליק. כי איזה דבר שיזדמן יתחדש ויתהווה ברצון ה' דרך נס מאיזה דבר שיזדמן. ומהבחינה הזאת אמר בסלע ונתן מימיו, רצונו לומר המים שהיו אפשריים לצאת משם ע"ד הפלא.

והנה אמר עוד והוצאת להם מים מן הסלע, להודיעו שאע"פ שהסלע אבן קשה, לא יצטרך אל הכאה ולא אל השתדלות אחר, כי אם לדבר אליו כן, כי הוא ישמע את דברי ה', ובכוחו יוכל

משה להוציא מים מן הסלע. ויהיו כל כך רבים, שישתו העדה ואת בעירם, המקנה אשר להם, כי מן העת אשר נתקרב אל ארץ נושבת קנו בהמות ומקנה לשאת את משאת נשיהם וטפם.

**י וַיִּקְהֲלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת-הַקְּהָל אֶל-פְּנֵי הַסֵּלַע וַיֹּאמְרוּ לָהֶם
שְׁמְעוּ-נָא הַמְּרִים הַמֵּן-הַסֵּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מַיִם:
יֵא וַיִּרְאוּ מֹשֶׁה אֶת-יְדֹוּ וַיֵּן אֶת-הַסֵּלַע בְּמַטְהוּ פְּעָמָיו וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתִּשְׁתְּ הָעֵדָה וּבְעֵירָם:**

והנה משה הוכיח את העם המריבים עמו, ואמר אליהם שמעו נא המורים דברי, איך תייחסו היציאה ממצרים והביאה אל המדבר הזה לי ולאהרן, הלא נתפרסם אליכם כי מאת ה' הייתה זאת, ולא ממנו. מה תריבון עמנו על המים, הביטו וראו האם אפשר לנו שאנחנו בכוחנו נוציא מהסלע הזה לכם מים? זה באמת ידוע הוא, שהוא מכת הנמנעות בחוקנו. ואחרי שאמר זה, הכה את הסלע במטהו, לא פעם אחת בלבד כי אם פעמיים, ויצאו מים. להורות להם שיד ה' עשתה זאת, לא כחם וגבורתם של משה ואהרן.

[חטא אהרון]

**יב וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה וְאַל-אַהֲרֹן יַעַן לֹא-הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְכֹן לֹא תָבִיאוּ אֶת-הַקְּהָל הַזֶּה אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-נָתַתִּי לָהֶם:**

והנה נחשב זה לעוון אל משה ואהרן. ונענשו עליו שניהם. ואמנם במה היה העוון הזה ומה פשעם ומה חטאתם, שכל כך נענשו עליו, ראוי לבארו בכאן.

ודעתי בזה, שמשה ואהרן שניהם נענשו בעבור עוונות שעשו. אם אהרן בעוון העגל, ואם משה אדוניו - עניין המרגלים.

לא שהיה אהרן מעובדי העגל, ולא שהיה משה מדור המרגלים, חלילה להם מרשע. אבל אהרן, כמו שהתבאר במקומו, שלא בכוונה רעה עשה את העגל. ועם היות כוונתו לעכב את העם ולהנהיגם בנחת עד בא משה, הנה נמשך ממנו מה שנמשך. ולפי שהעם לקחו מיד השם ככל חטאתם, מהם מתו במגפה ומהם ע"י חרב, ולא באו אל הארץ אשר אמר ה' לתת להם, הנה היה אהרן בזה סיבה מה. לכן היה מהמשפט האלהי, שכמו שאהרן סבב באנשים ההמה שימותו במדבר ולא יכנסו לארץ, שהוא גם כן ימות במדבר ולא יכנס לארץ. אמנם לפי שלא היה אהרן מעובדי העגל כשאר האנשים הפושעים, לכן לא נענש עימהם. והאריך אפו אליו. ונכלל במה שאמר למשה ועתה לך נחה את העם וגו' וביום פקדי ופקדתי. ולרמוז לזה נאמר שם בסוף הספור ויגוף ה' את העם אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן. כלומר, ואמנם אהרן ענשו שמור לו לשעתו.

[חטא משה]

ואמנם חטא משה היה, כי כאשר שאלו ישראל לשלוח מרגלים, לא שאלו, אלא ושיבו אותנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבוא אליהם. והשם יתברך, כשציווה על שליחותם, לא אמר אלא **ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן**. והנה משה אדונינו הוסיף מעצמו בשליחות, מה שישראל לא שאלו עליהם, והקב"ה לא ציוה בהם, והם, שיראו את העם היושב בארץ **החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב ומה הערים הבמחנים אם במבצרים**, והשאלות ההמה שהוסיף משה לשאול מאתם, אין ספק שהיו לכוונה טובה, שידעו ישראל כי עז העם והערים גדולות ובצורות בשמים, כדי שיכירו וידעו כי הגדיל ה' לעשות עמהם חסד להורישם מפניהם. וכמו שאמר משה במשנה תורה,

שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן לבא לרשת גוים גדולים ועצומים ממך ערים גדולות ובצורות בשמים עם גדול ורם בני ענקים וגו' וידעת היום השבות אל לבבך כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא ישמידם והוא יכניעם לפניך וגו'.

אבל נמשך מזה מה שנמשך, שבתשובת השאלות האלו אמרו המרגלים **עז העם והערים בצורות**, באופן שהמסו את לב העם ודברו בה' ובמשה, ומפני זה נגזרה עליהם גזרה שלא יכנסו לארץ וימותו כלם במדבר,

ולפי שמרע"ה היה סיבה למקרה כזה, לכן היה מהצדק האלהי שגם הוא שסבב שימותו הדור במדבר ולא יכנסו לארץ, לא יבא שמה, כי שגגת למוד עולה זדון. ומפני שישראל חטאו על זה במזיד, ומרע"ה חטא בשוגג ובכוונה טובה, חס הקדוש ברוך הוא על כבודו ולא הביא גזרתו בתוך גזרת העם, והאריך אליו אפו כמו שהאריך לאהרן במעשה העגל.

וכאשר בקדש ובמדבר צין התלוננו ישראל על המים, ובדברי תלונתם העירו פעמים הרבה על היות משה ואהרן סיבה למיתת העם במדבר, ובעבורם לא נכנסו לארץ, כמו שאמרו **ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו**, ומשה ואהרן התעצבו בשמעם הרמז ההוא, וציווה השם למשה שהוא ואהרן יקהילו את הקהל אל הסלע, ושידברו ויעשו הפועל אשר זכר.

ובהיות שמרע"ה עבר על דברי השם ומרה את פיו, כי הוא ציוה אותו שידבר אל הסלע, ומשה הכה אותו ולא דבר, ראה יתברך להעניש שניהם שהיו שמה, לא בעבור החטא הזה מהכאת הסלע, אלא מפני עונותיהם הקודמים. והיו אם כן מי מריבת קדש כלי אמצעי בדבר הזה, ולא סיבה עצמית.

וקרה להם לפניו ית' כמו שפעמים רבות יקרה לאדם עם בנו האהוב אצלו, שאם חטא לו יעלים את פשעו מפני כבודו, ואחר כך בסיבה קטנה ילקה אותו מכה רבה. ואם ישאלו ממנו למה עשית כך על דבר קטן כזה, והוא ישיב לא בעבור זה עשיתי, אלא מפני עונות ראשונות שעשה והארכת לי לו העונש עד עתה.

וכן העונש הזה לא היה למשה ולאחריו על מי מריבה לבד, כי העונש היה בעצם ואמת על מה שעשו קודם לזה. וכדי לכסות עליהם ולחוס על כבודם, תלה עונשם עד מי מריבה, על אשר מרו דברי השם.

ואין לך שתאמר ולמה לא הענישם הש"י בזמן החטאים ובגלוי הסיבה האמתית ותלה חטאת במי מריבה, לא איש אל ויכזב כי כבר אמרו חכמינו זכרונם לברכה, שכן מידתו של הקדוש ברוך הוא מאריך אפיה וגבי דיליה.

והנה התורה פרסמה חטא נדב ואביהו בהקריבם אש זרה לפני ה', ולא נמנעו מפני זה **חז"ל** לומר שלא מתו עליו אלא מפני עונות אחרים: מהם אמרו שתווי יין נכנסו למקדש, ומהם אמרו הורו הוראה בפני משה רבם, ודעות אחרות. והיה דעתם שהעלימה התורה סיבת מיתתם האמיתית, ותלתה העניין בסיבה אחרת. ואם היה זה ראוי בחוק כהני ה', כל שכן בחוק אדונינו משה ואהרן הקדוש.

וזהו מה שרציתי לבאר בדבר הזה, והאמנתי שהוא האמת הגמור.

במדבר פרק כ"ד - פרק כא, ג

ביאור הפרשה, השאלות והתשובות

יד וישלח משה מלאכים מקדש אל-מלך אדום
כה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את כל-התלאה אשר מצאתנו:

...

יז ויעברה-נא בארצך לא נעבר בשדה ובכרם ולא נשתה מי באר
דרך המלך גלך לא נטה זמין ושמאול עד אשר-נעבר גבלך:

יח ויאמר אליו אדום לא תעבר בי פן-בחרב אצא לקראתך:

יט ויאמרו אליו בני-ישראל במסלה נעלה

ואם-מימך נשתה אני ומקני ונתתי מכרם רק אין-דבר ברגלי אעברה:

כ ויאמר לא תעבר ויצא אדום לקראתו בעם כבד ובגד חזקה:

כא וימאן אדום נתן את-ישראל עבר בגבלו ויט ישראל מעליו:

[הפנייה למלך אדום]

השאלה הא'

בשליחות ששלח משה אל מלך אדום. אם נצטווה מאת השם, למה לא זכרו הכתוב ואם היה בכלל מה שנאמר לו אל תתגר בם, כמו שנזכר בסדר אלה הדברים, למה ייחס למשה שליחות המלאכים האלה, והיה לו ליחסו לה' מאחר שהשם ציוהו עליו.

השאלה הב'

למה לא שלח משה למלך אדום לאמור שהם היו הולכים אל ארץ כנען, ושנתן אותה השם להם, ובזה לא יירא ולא יפחד לומר פן ישבו בארצו, אבל ייתן להם מקום לעבור. וכמו שאמר לסיחון עד אשר אעבור אל הארץ וגו'.

השאלה הג'

מה הוסיפו בני ישראל בשליחות השניה לומר למלך אדום, כי הנה אמרם בו במסילה נעלה, עניינו מה שאמרו בשליחות הראשון, דרך המלך נלך. ואמרם **ואם מימיך נשתה אני ומקני ונתתי מכרם**, הוא למטה בביטחון ממה שאמרו בשליחות הראשון **לא נשתה מי באר** כי מה יהיה מכירת המים שנתנם הטבע לבעלי החיים, עם שאר היסודות, בחינם, ומה הוא א"כ ונתתי מכרם.

תשובה לשאלות א-ג

זכר משה בסדר אלה הדברים, שאמר ה'

אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר, ויראו מכם ונשמרתם מאד. אל תתגר בם, כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל, כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר. אוכל תכרו מאתם בכסף ואכלתם, וגם מים תכרו מאתם בכסף ושתיתם.

וכאשר רמזה למשה, התעורר הוא מעצמו לשלוח מרגלים. רוצה לומר אנשים שלוחים ממנו אל מלך אדום, בחושבו שכמו שהקב"ה היה מרחם עליו ועל זרעו מפני היותו זרע אברהם אוהבו, כך הוא גם כן ירחם על ישראל עם קרובו בני אחים תאומים יעקב ועשו.

ולזה אמר וישלח משה מלאכים, רצונו לומר שמשה שלח מעצמו מלאכיו שלוחיו, לנהוג בו ברית אחים. ולזה לא זכר הכתוב כאן שציווה ה' למשה שליחות המלאכים האלה, לפי שהוא מעצמו שלח אותם, מהסיבה אשר זכרתי. והיו דבריו כה אמר אחיך ישראל, כי לא רצה לזכור לו שם יעקב, פן יזכור לו עונות ראשונים. אבל אמר אחיך ישראל, כי כך היה שם העם הזה, וקראו **אחיך**, לפי שכל הקרובים יכנה הכתוב בשם אחים, כמו שנאמר וישמע אברם כי נשבה אחיו, והוא היה לוט בן אחיו. ואמרו אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו, לא אמר על מה שמצא אותם במצרים, כי אחר זה אמר וירדו אבותינו מצרים, ולא נאמר גם כן על כל התלאה אשר מצאתם על הים ובמדבר, כמו שפירשו **המפרשים (רש"י שמות ח"י)**.

אבל היה זה כאומר אל תזכור לנו עונות ראשונים ממה שקרה ליעקב עם עשו, כי אחר כך נתראו פנים ועשו שלום ביניהם, ובוטלה האיבה כולה.

ועל כן אמר אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו, ואחר זה אמר וירדו אבותינו מצרים, והם יעקב ובניו שכלם דרכו למצרים וישבו שם ימים רבים. והנה מצד שישבנו שם, היה ראוי שיאהבונו המצרים כאהבת אדם לשכנו הקרוב אליו. לא היה הדבר כן, כי הנה הרעו לנו, וכן הרעו לאבותינו, רוצה לומר שהפרו בריתם אשר כרתו עמנו ועם אבותינו הבאים שמה. כי כאשר הרעו עמנו, הרעו עם הראשונים שהורידונו שם. ונצעק אל ה', וישמע קולנו וישלח מלאך, הוא משה, הוא מלאך פניו, ויוציאנו.

והנה לא זכרו לא נסי מצרים וקריעת ים סוף, ולא מלחמת עמלק וכל נסי המדבר אשר עשה עמהם להפליא, כי לא הייתה כוונתו אלא לבקש ההעברה בגבולו, כמו שאמר **והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך, נעברה נא בארצך**. רוצה לומר, הנה אנחנו בקצה גבולך, ולא נכנסנו בארצך ולא בגבול מבלי רשותך, ע"כ נבקש ממך לא לשבת בארצך, אלא שנעבור בלבד בארצך, ולא נעבור בשדה ובכרם, ולא נטיעות מפני ההזק. ומפני שהם היו חסים מאד על המים שהיו שואבים בבארות ובחפירות להשקות למקניהם, אמר לא נשתה מי באר. מי מימי הנחלים שלא יחסרו נשתה, אבל לא מי באר.

ואולי שמא יאמרו ומי ערב שתעשו כן, שלא תעברו בשדה וכרם, ולא תשתו מי באר? לכך הוסיפו לומר: דרך המלך נלך, רוצה לומר יצווה המלך הדרך אשר נלך בו, ויפקד המלך פקידים ללכת עמנו, כדי שהם יראו אמיתת הדבר, ולא נעבור מצות המלך ודתו, ולא נטה ימין ושמאל עד אשר נעבור גבולך.

והנה גם כדי שלא יקנא אדום בנחלת ישראל, לא זכר שרצונם לעבור לנחול את ארץ כנען, כי עשו בכור היה, אבל לסיחון שלא היה חשש בדבר, זכר מתנת הארץ.

והנה מלך אדום השיבו, **לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך**. כלומר, אתה אמרת נעברה בארצך, ובזה ידעתי כי אתה הולך לרשת משכנות לא לך, ותרצה לעבור בגבול. ואני איני חפץ בכך, שלא יאמרו אותם אשר תכבוש, שבשלי הצער עליהם. ולכן לא תעבור בי, ולכן לא בדרך אחר ולא בארצי, פן בחרב אצא להלחם בך.

והנה בני ישראל שלחו לו לומר שנית, אל תדמה בנפשך שבעבור זה ניסוג אחור דרך המדבר, ולא נעבור אל הארץ אשר נלך שמה. כי אנחנו במסילה נעלה על כל פנים, והוא הדרך הכולל שכל בני אדם עוברים בו. ואם מימין נשתה אני ומקני, עם היות שהמים ניתנים מהטבע חינם, אני אתן מכרם מאותם המים, רק על כל פנים אין דבר, רוצה לומר אין דבר מונע העברתי, כי ברגלי אעבורה. רוצה לומר, עם כל מחנותי שש מאות אלף רגלי, אעבור אל הארץ אשר אבוא אליה, ולא ימנעני דבר.

ואז גילה מלך אדום רוע לבבו, שלא מנע מהם ההעברה לא בעבור שדה וזרם, ולא בעבור המים, אלא כדי לשמור שכניו הרעים. ולכך הייתה תשובתו לא תעבור בי. ואז ישראל נטה מעליו, ועבר על כל פנים, אבל לא בארצו ובגבולו.

והותרו בזה שלוש השאלות הראשונות - הא' והב' והג'.

[מות אהרן בהור ההר]

השאלה הד'

למה מת אהרן בהר ההר, ומשה לא מת אלא בהר העברים. ולמה לא מתו שניהם יחד, כמו שהייתה גזרתם למות יחד. ולמה לא מת אהרן ונקבר במחנה בתוך עמו, כאשר מתה מרים אחותו. אבל הוא מת בהר ההר, ואיש לא היה עמו אלא משה אחיו ואלעזר בנו.

תשובה לשאלה ד'

והנה זכר הכתוב הספור הזה להגיד, שעם היות שנגזר על משה שלא יביא בני ישראל אל הארץ, הנה לא נמנע מהנהיג את העם בשלם שבפנים, כדי שיעברו שמה, כמו שנראה מן השליחויות האלו.

ואמנם למה מת אהרן בהר ההר ולא מת עם משה אחיו יחד כמו שנגזרה מיתתם יחד, הנה הוא אצלי לסיבות.

הסיבה הא', ששלושתם, רוצה לומר אהרן ומשה ומרים, רצה הקדוש ברוך הוא שתהיה מיתתם כלידתם. כי מרים שנולדה ראשונה, מתה ראשונה. ואהרן שנולד אחריה, מת אחריה. ומשה שנולד אחרון, מת אחרון. ומתו אם כן כמו שנולדו בדרך ישר טבעי.

והסיבה הב', לפי שעוון אהרן נעשה תחילה במעשה העגל. ועוון משה או שגגתו היה בזמן המרגלים, והיה ראוי שיהיו העונשים כפי העוונות. ולכן נענש אהרן ראשונה, ומשה באחרונה.

והסיבה הג' היא, שבמות אהרן, משה רבנו עליו השלום יעשה את אלעזר בנו כהן גדול במקום אביו. ואם היו מתים שניהם יחד, לא היה נשאר מי יעשה זה, כי יהושע לא היה עדיין מוחזק לעשותו.

והסיבה הד' כי אהרן הוצרך למשה אחיו ואלעזר בנו שיקברוהו כדי שלא יהיה נקבר אהרן על ידי הדיוטים מפני כבודו וקדושתו. ואם היו מתים שניהם כאחד לא יקבור משה לאהרן ולא יקבור הש"י למשה.

הסיבה הה', שמשה מפני שהיה מלך ונגיד ומצווה לאומו, ראה הקדוש ברוך הוא שהיה ראוי שקודם מותו יעשה מלחמת סיחון ועוג ומדין. ומפני שלא היה לאהרן ההכרח הזה, לא נתעכבה מיתתו, כמו שנתאחרה מיתת משה עד ניצחון אותן המלחמות.

והסיבה הו' היא, שמשה רבנו עליו השלום, מפני מעלת שלמותו וקלות שגגתו, ראה הקדוש ברוך הוא להראותו את כל הארץ קודם מותו בהר העברים, שהיה המקום הראוי לזה, ואחר הראיה ימות. ואם היו מתים שניהם יחד, משה ואהרן, יתחייב אחד משני דברים: אם שיראה לשניהם הארץ, ויהיו שניהם שווים בדבר, מה שאינו ראוי. או שלא ייראנה אחד מהם, והוא חמס ועול בחוק משה רבנו עליו השלום. ולכך מת אהרן ראשונה, ואחר כך מת משה בראותו את הארץ.

והסיבה הז' היא, שאם היו מתים שניהם יחד, היה ישראל עושה אבלות אחד ומספד אחד לשניהם יחד. וזה היה בלתי ראוי, כי אבדת כל אחד מהשלמים ההם הייתה ראויה לאלף הספדים. אף כי להספד אחד לכל אחד מהם. ומפני זה מת אהרן ראשונה, ויבכו אותו שלשים יום כל בית ישראל. ואח"כ מת משה, ויבכו בני ישראל את משה שלשים יום. כי לכל אחד מהם בכו וספדו בפני עצמו כפי כבודו.

הנה נתתי בזה שבע סיבות, כולם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת.
והותרה בזה השאלה הד'.

במדבר פרק כא, א-י

[מלחמת הכנעני מלך ערד בישראל]

השאלה הה'

למה התעורר הכנעני מלך ערד יושב הנגב לבוא להלחם עם ישראל, ומה שמועה שמע עתה שהביאו לזה.

וחכמינו ז"ל אמרו, ששמע שמת אהרן, ונסתלקו עניי כבוד. ודרך דרש הוא.

גם יקשה אמרו שהיה הכנעני יושב בנגב, שהרי העמלקי היה יושב שמה, כמו שנזכר למעלה בסיפור המרגלים.

השאלה הו'

במה שנאמר כאן **וישמע ה' לקול ישראל, וייתן את הכנעני ויחרם אתה ואת עריהם, ויקרא שם המקום ההוא חרמה**. כי הנה זה היה אחרי מות משה, וגם אחרי מות יהושע, והוא מה שנאמר בספר שופטים:

ומבני קני חותן משה עלו מעיר התמרים את מדבר יהודה, את בני יהודה אשר בנגב ערד.

ושם כתוב:

וילך יהודה את שמעון אחיו ויכו את הכנעני יושב צפת, ויחרימו אותה, ויקרא שם המקום ההוא חרמה.

ואם אז נעשה הדבר הזה, איך כתבו משה בתורתו.

תשובה לשאלות ה-ו

עם היות שאמרו המרגלים **עמלק יושב בארץ הנגב**, הנה לא ימנע שגם כן מלך ערד היה שוכן בצד אחר, כי הוא היה יושב בנגב מעבר הירדן ימה בארץ כנען על יד ירדן ירחו, והוא היה הכנעני היושב בהר הנלחם לישראל, ויכום ויכתום. ומה ששמע, הוא מה שאמר הכתוב, כי בא ישראל דרך ה**א**תרים.

וכתב ה**ראב"ע** ש-אל"ף נוספת [ה**א**תרים], ועניינו דרך התרים והמרגלים את הארץ, שלא ילכו דרך גלויה ומפורסמת, אלא דרך עקלתון ונסתרת, לאמור לא תשורנו עין. וידע מזה שחזרו ישראל לאחוריהם דרך המקומות שהלכו תחילה, כמו שבעה מקומות, ויאמר בלבו, נבוכים הם בארץ, כי לא נתן אותם מלך אדום עבור בגבולו, והם לא עצרו כוח לעבור בו בעל כורחו. וחשב מפני זה הכנעני לבוא להילחם בישראל, כדי שיטו מעליו, כאשר הטו מגבול אדום, בחשבו שהיה כוחו רב מכוח מלך אדום, ושהוא רוצה לומר הכנעני כבר הכה את ישראל פעם אחרת, וברחו מפניו.

וכבר יורה על מסעות שנסעו לאחוריהם, מה שכתוב במשנה תורה **ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן**. והלא בהר ההר מת, ושבעה מסעות יש ביניהם, אלא ששבו אחורנית מהר ההר למוסרה, כשסבבו כל ארץ אדום, ונדמה להם שיפסידו כל אותו הדרך, כאלו מת אהרן עתה.

והנה הכנעני כשבא ללחום בישראל, לא הרג מהם איש, אבל שבה מהם שביה מנפשות בני אדם.

וחז"ל אמרו ששפחה אחת שבו מהם, להגיד שעם היות שמות הצדיק בעיר עושה רושם, ולכן במות אהרן מצאום הרעות ההם, הנה בזכות מה שהשתדלו ישראל בהספדו, הן **אל ישיגיב בכחו מלטם** מיד צר ומכף עריצים.

ומפני שישראל ראו סימני ההשגחה בעוונם, לכן נדרו נדר לה': **אם נתן תיתן את העם הזה בידי והחרמתי**.

כי לפי שלא היה ישראל מכיר אותם, לא קראם בשמם. ואמרו סתם את העם הזה. והיה

הנדר שכל שלל עריהם יהיה חרם, לא ייהנה אדם ממנו כיריחו, אבל לאוצר בית ה' יבוא.

[מתי הוכה הכנעני?]

אמנם אמרו וישמע ה' בקול ישראל, ויתן את הכנעני ויחרם אתם ואת עריהם, ויקרא שם המקום חרמה. נתחבטו **המפרשים** בעניינו, מפני ספק השאלה השישית אשר זכרתי.

והראב"ע כתב שהפסוק הזה כתבו יהושע בתורה.

וגם זה איננו שווה להתרת הספק ההוא, כי הנה אחרי מות יהושע היה העניין ההוא, כמו שנזכר בספר שופטים.

ולכן כתב הרמב"ן במקום הזה, וז"ל :

אבל השלים הכתוב להזכיר כאן העניין, והוא כעניין הפרשה שנאמרה ברדת המן, ובני ישראל אכלו את המן מ' שנה עד בואם אל ארץ נושבת, ^[616] את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען. והוא לאחר מיתתו של משה ממחרת הפסח וגו'.

כי הרב כיסתה כלימה פניו לכתוב שיהושע כתב זה. והניח הדבר בסתם, שהכתוב השלימו, אבל לא זכר מי היה הכותב, כיון שלא היה משה עליו השלום.

והדעת הזה בכללו, לקחהו **הראב"ע** מדברי **הקראים** שבפירושי התורה אשר להם, נמנו וגמרו שלא כתב זה משה.

והרמב"ן נטה אחרי הראב"ע. והתימה משלמות תורתו וקדושתו שיצא מפיו שיש בתורה דבר שלא כתב משה. והם אם כן בכלל כי דבר ה' בזה.

ואני כבר ביארתי בפירוש **ובני ישראל אכלו את המן**, שמשה כתב את התורה כאשר ציוהו השם, מילה במילה. ולכן אינו מהבטל, שהוא ע"ה יכתוב בה דברים עתידיים להיות אחרי מותו, כמו **אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ**. כי משה רבנו ע"ה כתב הכל מידו, הכל מפי הגבורה, כמו שהיו הדברים עתידיים להיות. ולכך כתב כמה זמן אכלו ישראל את המן כאשר הודיעו האלהים.

וכן נאמר גם כן, שכתב כאן איך נתקיים נדר ישראל עם הכנעני ובעריהם, שהיה אחרי מותו. כמו שהוא כתב בידו ויעל משה, וימת משה, ושאר הדברים העתידיים בפרשת כי תוליד בנים ודומיהם. כי להיותו כותב הדברים העתידיים במאמר השם, היו כולם כמו הווים ועומדים לפניו.

ואפשר לומר עוד, כי כל מה שזכר הכתוב בכאן, היו בימי משה. והוא שהכנעני בא בדרך שבאו המרגלים עד מחנה ישראל, וילחם שם, וישב ממנו שבי. ובני ישראל התחזקו ונלחמו בהם, והם ברחו, ובני ישראל רדפו אחריהם עד שנכנסו אחריהם בעריהם ויחרימו אתהן, כי הרגו רבים מהם, ואת עריהם נתנו לבזה ושלל וחרם לה', עד שמשה מפני זה קרא למקום ההוא, ששם הייתה המלחמה, חרמה, מפני שהחרימום. אבל לא לקח ישראל את עריהם, לפי שעדיין לא עברו את הירדן, ומשה לא עבר את הארץ. ואחר כך הרג יהושע את מלך ערד שבא להלחם עם ישראל ובני יהודה, אחר כך בימי השופטים באו הם בערים ההם שהיו ממלך ערד, והחרימו אותה ולקחוה, וקראו שם המקום ההוא חרמה, רוצה לומר הארץ שניתן שללה לחרם בימי משה. ובזה קיימו וקבלו עליהם את אשר החלו לעשות אבותיהם. ואין לנו כאן אם כן דבר שלא היה בימי משה ושלא נכתב על ידו.

והותרה השאלה הה' והו'.

השאלה הז'

למה זה כשנסעו מהר ההר קצרה נפש העם בדרך, וידברו בה' ובמשה. ובזמן שהיו אוכלים והם ואבותיהם כבר הלכו במדבר מ' שנה, וראו כל הרעה שבא על אבותיהם מפני התלונות אשר כאלה. ואיככה היו עתה שונים באיוולתם להיות תחת אבותיהם תרבות אנשים חטאים.

השאלה הח'

למה שציווה השם למשה עשה לך שרף ושים אותו על נס, כי מה היה התועלת בזה, אם כנגד הנחשים שלא ינשכו עוד, והנה הכתוב אומר והיה כל הנשוך וראה אותו וחי, לא שיחדלו הנחשים מנשיכתם. ואם היה לתרופת הנשוכים, יהיה הדבר זר מאד, כי ראיית השרף יוסיף רעה על רעה בנשוך ממנו, שהדמיון יפעל כפי הליחה המחליאה, ועוד יוסיפו סרה.

תשובה לשאלות ז-ח

וסיפר הכתוב שכאשר שבו מהר ההר דרך ים סוף, שחזרו לאחור כדי לסבוב את ארץ אדום, קצרה נפש העם בדרך שלא יכלו לסבול עמל וטורח הדרכים.

והיה זה לסיבות:

ראשונה, לפי שראו שתם הקץ להיכנס לארץ, כי כבר השלימו כל הארבעים שנה, ומתו כל דור המרגלים.

השניה, לפי שראו שמשלח מלאכים אל מלך אדום לקרוא לו, ולא נלחמו עמו, כל שכן בצאתו כנגדם בחרב ובחנית.

והשלישית, לפי שראו שחזרו לאחור דרך ים סוף, כמו ששבו דור המרגלים. שבאומרו מחר

פנו וסעו לכם המדברה דרך ים סוף, אמרו מעתה נתעכב במדבר ארבעים שנה שנית. התחילו לקוץ בנפשם ולהרהר במה שהבטיחם משה ע"פ ה' ובניכם אשר אמרתם וגו'. ומפני זה כולו וידבר העם באלהים ובמשה. כי הנה לא ייחסו היציאה ממצרים למשה לבדו, כאשר עשו אבותיהם, אבל לש"י ולמשה נביאו, כנגד שניהם אמרו **למה העליתנו ממצרים למות במדבר**, כי אין לנו מהישיבה במדבר תכלית אחרת, כי אם למות. שמא תאמר כי היא ארץ מעודנת ונשתעשע בה, אין הדבר כן. כי אפילו הדברים ההכרחיים אין לנו בה, אין לחם ואין מים. ואם תאמר שיש לנו המן, שהוא מזון מתייחס אל הנפש, הנה באמת נפשנו קצה בלחם הזה הקלוקל, כלומר הקל מאד בטבעו, ואנחנו עמלים וטרחנים נצטרך אל המזון הגס והכבד, לא אל הדק והקל מאוד.

[מכת הנחשים]

ולפי שהם לא התלוננו מחוסר מים וחוסר לחם, אבל דברו בה' ובמשה מבלי סיבה, לרוע נפשם בהיותם מגנים המאכל המשובח שבמאכלים שהוא המן, וחטאו בלשון הרע, הושוו בעיניהם לנחש המזיק ללא תועלת לעצמו, אלא לרוע מזגו. וכמו שאמרו **חז"ל** (תענית דף ח') שלעתיד לבא מתקבצות כל החיות אצל הנחש, ואומרים לו: ארי דורס ואוכל, זאב טורף ואוכל, אתה מה הנאה יש לך? והוא משיבם, ומה יתרון לבעל הלשון.

ולפי שישראל עשו בלשונם הרע כמעשה הנחשים, שלח בהם הנחשים השורפים וינשכום בפיהם, כמו שהם היו מנשכים בלשונם הרע. אמנם אחר שהתוודו עוונם, ואמרו למשה רבנו דברנו בה' ובך, התפלל אל ה', כמו שהתפללת על הערוב בעבור מצרים, זכר שהתפלל משה בעד העם.

ואין ספק שהווסרו הנחשים בתפלתו, רק נשאר בעם חולים רבים מהנשוכים. וכדי לרפאם צוה השם **עשה לך שרף, ושים אותו על נס, והיה כל הנשך וראה אותו וחי**. וידוע כמו שכתב **הרמב"ן**, כי זה היה ראוי שיוסיף בחוליים, כי הנשוכים מהבעלי חיים הארסיים אין ראוי שיביטו בצורת הנושך. אבל היה זה כדי שיכירו וידעו שחוליהם ורפואתם הכל היה כפי הנס, לא בדרך טבעי. ולכך בדבר ההוא המזיק היו הם מקבלים רפואה.

וכדי שכל אדם יוכל לראותו ממקומו, צוה שישומו אותו על נס, כדי שאליו גויים ידרשו ויביטו הנשוכים, ויהיה נחש חי נושך ונחש מת מרפא. ובהיות זה פלא, שבאותו דבר שהכה היה מרפא, אמר ושים אותו על נס, מפני שיתוף השם. ואמר ויעש משה נחש נחושת, לפי שהנחשים השרפים הם אדומים כעין הנחושת. ולכך כדי

שתהיה צורתו כצורת הנחש החי עשהו מנחושת. ולפי דעת חז"ל ציוה הקדוש ברוך הוא בזה כדי שהנשוכים יזכרו חטאם שהיה בלשון הרע, כנחש בלי לחש, ויזכרו את עונשם, וישבו אל ה' וירחמם.

והותרו השאלות הז' והח'.

במדבר פרק כא, י-כ

וזכר שאר המסעות שעשו אחר בארה ממדבר שהיה שם בארה אל מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות שהם שמות המקומות אשר הלכו בחזרתם לסבוב את ארץ אדום. והעניין כל שכן הרמב"ן שבכל המסעות ההן לא היה נחל ולא מקור נובע מים זולת זה כי הייתה הארץ ההיא כלה מדבר ופני הישימון וראש הפסגה הוא הר העברים ששם מת משה.

במדבר פרק כא, כא עד הסוף

[מדוע קבלו ישראל את ארץ סיחות ועוג?]

השאלה הי'

אם הייתה ארץ כנען אשר נתן השם לישראל מן הירדן והלאה, ולא ניתן להם ארץ אדום ולא ארץ עמון ומואב, למה זה נתן השם בידם ארץ סיחון ועוג וערי האמורי שהיו מעבר לירדן, כיון שלא הייתה ארצם ממתנת השם לאברהם. ואם נתנה השם לירושה, למה זה היה שולח משה לשאול לשלום אל סיחון, ואין שלום אמר ה' לרשעים.

תשובה לשאלה י'

עם היות שלא ציוה הש"י למשה שישאל אל סיחון, אבל בהפך שאמר **קומו סעו ועברו את נחל ארנון ראה נתתי בידך את סיחון וגו' החל רש והתגר בו מלחמה**, הנה ראה משה ע"ה לשלוח לו מלאכים בדברי שלום כאשר עשה אל מלך אדום לסיבות:

ראשונה, לפי שדימה משה במחשבתו שישראל לא יכבשו כל העשרה עממים, והיה חפצו שתהיה נחלתם כולה מעבר לירדן והלאה, ויהיה מושבם יחד. כי היא הארץ הטובה זבת חלב ודבש, ולכן היה טוב בעיניו אם שלום ישיב סיחון ופתחו להם, שיהיה כל העם הנמצא שמה להם למס ועבדום. וישראל כולם יתנחלו אחר הירדן בארץ. ואם לא - ילחמו עמו, שאין ספק שאם לא היו בני גד ובני ראובן שואלים את הארץ ההיא לנחלה, לא היה משה מניח שם אדם, כמו שכתב הרמב"ן.

ומשה מעצמו היה אוהב שלום ורודף שלום והיה יודע שהוא לא יכבוש את הארץ ולא יעבור עליה, ולכן היה מתעצל במלחמת האמורי. וה' צבאות לא כן יעץ, כי מפני כבוד משה ופיוס רוחו רצה שבימיו ועל ידו ינוצחו מלחמות סיחון ועוג, שהיו היותר עצומות מכל המלחמות שנעשו בכבוש הארץ, ויחלק את ארצם לאותם השבטים, ועם זה ועם מלחמת מדין, תנוח נפשו וישמח משה במתנת חלקו, כי הנה ארץ האמורי הייתה ממתנת אברהם, וירושה הייתה לישראל מן הדין, ארץ סיחון ועוג מלכי האמורי שניתנו לאברהם, אף על פי שהייתה מעבר לירדן.

והותרה בזה השאלה הי'.

וג"כ **משה עשה זה לסיבה שנית**, והוא שאם סיחון ייכנע אליהם וישמע אליהם, כל מלכי כנען לא יעמדו בפניהם למלחמה, כי היו סיחון וחשבון ארצו יותר חזקים מכל שאר המלכים יחד. ותהיה הארץ נכבשת לפניהם כולה בשעה אחת. ואם יבוא למלחמה עם ישראל, וידע שיתנהו השם לידו, ישמעו עמים ירגזון וחלו מפניהם, ולא יעצרו כוח למלחמה בראותם כי מת סיחון גבורם.

וחז"ל אמרו, שכל מלכי כנען היו מעלים מס לסיחון, כדי שיהיה שומר שלא יעברו גייסות עליהם. ולכן יצא סיחון להלחם עם ישראל, כי בטח בגבורתו וחוזק עמו. ומפני כן לא נכנס בחשבון, כי הייתה חשבון חזקה ובצורה וגדולה.

ואמרו חז"ל אלו הייתה חשבון מלאה יתושים, אין כל ברייה יכולה לתפושם. ובזה ראו ישראל את גבורת השם ותשועתו. כי המרגלים אמרו אפס כי עז העם, והערים בצורות גדולות, וכל זה היה נמצא יותר בסיחון ובעמו ובחשבון ובעריה. ועם כל זה הכהו ישראל לפי חרב עם כל עזות עמו, וירש את ארצו, עם כל חזקו, מארנון עד יבוק עד בני עמון. שכבשו ישראל חשבון וכל בנותיה, שהם הערים והכפרים הסמוכים לה.

והנה אמר **כי עז גבול בני עמון**, לתת הסיבה, שאם היו סיחון ועמו וארצו כל כך חזקים, איך לא היו כובשים את ארץ בני עמון כולה, לזה אמר שגבול ארץ בני עמון היה חזק ועז מאוד, ולא יכול האמורי לכבשו.

ואם יקשה אומר, איך כבשו ישראל את חשבון ובנותיה, בהיותה ממואב, והשם ציוה אותם על תצר את מואב.

הנה להשיב לזה אמר הכתוב, **כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי היא והוא נלחם במלך מואב הראשון וגו'.** רצונו לומר, שהציווי האלהי **אל תצר את מואב**, לא היה אלא על הערים אשר היו למואב בעת הציווי ההוא. אמנם חשבון כבר היה למלך האמורי מימים רבים, כי סיחון נלחם עם מלך מואב הראשון, ויקח את כל ארצו מידו עד ארנון, ולכך נחשב חשבון לאמורי ולא למואב. והביא ראיה על זה מדברי המושלים, והם ממשלי המשלים שעשו שירים ופיוטים על

דברי המלחמות הקדומות, והם נכתבים בספר מלחמות ה', כמו שנזכר למעלה, שהם עשו שירים ומשלים לכבוד סיחון כשכבש מואב, כדי שישאר למשל ולשנינה.

לב וישלח משה לרגל את-יעזר וילכדו בנותיה (ויירש) [ניירש] את-האמרי אשר-שם:

ואמר וישלח משה לרגל את יעזר וילכדו בנותיה, להגיד שעם כל מה שקרה מהרעה בשליחות המרגלים מקדש ברנע, מפני רשעתם, הנה לא נמנע משה בהיותו בארץ האמור מלשלוח לרגל את יעזר. אבל שלח משה לבדו, ולא ידע ממנו אדם אחר מן המחנה. כי שלח המרגלים חרש לאמר. והיה מצדקת המרגלים ההם, שלא די שתרו את הארץ, אבל גם לכדו בנותיה, ומשה לכד את העיר אחר כך.

ואמנם איך שני אנשים או שלשה לבדם לכדו העירות ההם, יהיה לפי שהמלחמה הייתה בשדה, והגברים מתו ונשארו הנשים והטף בעירות שלא יכלו להלחם, ובזה הדרך לכדום.

וספר הכתוב שמשה לא שלח לשאול לשלום את עוג, לפי שהם פנו מן יעזר דרך הבשן, ויצא עוג מלך הבשן לקראתם, כי הוא בשמעו שהחרים משה את האמורי יצא באף ובחימה ובקצף גדול להלחם בו. ומפני זה לא היה מקום למשה לשלוח לו מלאכים לשלום.

ומפני שמשה וכל ישראל פחד קראם ורעדה, בחושבם שבהיות עוג יוצא לקראתם אחרי ניצחון מלך האמורי, לא היה אלא מפני שאמיץ לבו בגיבורים, וחם לבו בקרבו לנקום את נקמת סיחון, לכן אמר השם למשה אל תירא אותו, כי בידך נתתי אותו ואת כל עמו ואת ארצו. וכן היה בפועל, שבפגעים במלחמה הכה משה את עוג ואת כל בניו ואת עמו ויירשו את ארצו.

ואחר שתי המלחמות המופלגות האלה נסעו בני ישראל מן הגיא אשר בשדה מואב, ויחנו בערבות מואב, שם ישבו עד מות משה.

ומעתה יספר הכתוב מה שקרה בחנותם שמה וכמו שיבוא בפרשיות.

תם סדר זאת חקת התורה